

**Житомирський державний університет
імені Івана Франка**

**ДІЯЛЬНІСНІ ЗАСАДИ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
КОМПЕТЕНТНИХ ФАХІВЦІВ В
УМОВАХ СУЧАСНИХ
ВИКЛИКІВ**

Монографія

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І.Франка
2024**

УДК 378.14.032

ББК 74.03

Д 45

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 26.04.2024)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Жуховські І., професор, ректор Міжнародної Академії прикладних наук у Ломжі, Республіка Польща;

Заблоцька О.С., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри "Технології медичної діагностики та лікування. Громадське здоров'я" Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради;

Пастовенський О.В., доктор педагогічних наук, завідувач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін КЗ "Житомирський ОІППО" ЖОР.

Д 45 **Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів:** монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2024. 366 с.

ISBN 978-966-485-293-4

У колективній монографії українсько-польських дослідників представлено діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів. Проаналізовано особливості професійної підготовки викладачів закладів вищої та передвищої, післядипломної освіти. Здійснено термінологічний аналіз базових категорій у різних сферах дослідження. Вивчено проблему творчого мислення особистості та технології її розвитку в освітньому процесі. Розроблено та впроваджено у навчальну діяльність практико орієнтовані підходи і методи, педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Розглянуто необхідність безперервного професійного розвитку суб'єктів освіти. Проаналізовано процес формування графічної компетентності та проблему гейміфікації майбутніх фахівців у контексті діяльнісного підходу. Досліджено соціально-психологічні аспекти розвитку здоров'я і професіоналізму суб'єктів освіти у практичній діяльності.

Монографію адресовано широкому загалу освітян, науковцям, викладачам, аспірантам, студентам закладів вищої освіти.

УДК 378.14.032

ББК 7 03

ISBN 978-966-485-293-4

© Колектив авторів, 2024
© ЖДУ ім. І.Франка, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
ЧАСТИНА I. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОМПЕТЕНТНИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	9
РОЗДІЛ 1. Науково-дослідна діяльність у закладі вищої освіти у сфері професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів	9
1.1. Актуальність проблеми дослідження.....	9
1.2. Термінологічний аналіз базової категорії «дослідницька діяльність».....	13
1.3. Основні напрями діяльності Житомирської науково-педагогічної школи.	15
1.4. Упровадження сучасних наукових підходів у діяльності Житомирської науково-педагогічної школи.....	20
1.5. Реалізація технології діяльнісного підходу у науково-дослідній діяльності викладача вищої школи.....	22
РОЗДІЛ 2. Суб'єктно-діяльнісний підхід до обґрунтування термінології професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту Збройних сил України як офіцерів і педагогів	31
2.1. Актуальність проблеми професійно-педагогічна підготовка майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту військовослужбовців у Збройних сил України.....	31
2.2. Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми – термінологічне обґрунтування професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту військовослужбовців у Збройних силах України в системі вищої військової освіти.....	32
2.3. Термінологічне обґрунтування професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту ЗС України в системі вищої військової освіти згідно з вимогами суб'єктно-діяльнісного методологічного підходу до підготовки.....	34
2.4. Інтегрований результат професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – організаторів фізичної підготовки та спорту військовослужбовців у системі вищої військової освіти.....	49
2.5. Професійно-педагогічна компетентність офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту військовослужбовців.....	51
РОЗДІЛ 3. Ментальна та практична діяльність педагога з розвитку творчого мислення особистості	53
3.1. Креативність особистості та її розвиток як наукова проблема.....	53
3.2. Технології розвитку креативності у роботі вчителя.....	67
3.3. Розвиток креативності учнів на уроках мистецтва.....	81
3.3.1. Особливості використання технології «Шість капелюхів мислення».....	91
3.3.2. Теоретичні основи «Scamper» методики креативності.....	101
3.4. Критичне мислення та його розвиток у майбутніх фахівців: сутність та зміст поняття «критичне мислення».....	106
3.5. Механізми функціонування критичного мислення.....	112
3.6. Реалізація діяльнісного підходу у розвитку критичного мислення студентів.....	114

РОЗДІЛ 4. Теоретичні і практичні засади проблеми професійного іміджу педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти.....	121
4.1. Актуальність та доцільність дослідження	121
4.2. Історико-педагогічний аналіз проблеми професійного іміджу педагогічних працівників	122
4.3. Категоріальний аналіз базових понять дослідження.....	124
4.4. Результати констатувального етапу експерименту	128
4.5. Розробка моделі професійного іміджу педагогічних працівників закладів фахової передвищої освіти	132
4.6. Прогностичне обґрунтування використання результатів дослідження	134
ЧАСТИНА II. ДІЯЛЬНІСНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.....	145
РОЗДІЛ 5. Практико орієнтовані підходи і методи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи	145
5.1. Підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті вимог нормативних документів і завдань професійної діяльності	145
5.2. Реалізація принципів діяльнісного підходу в навчальній і навчально-професійній діяльності	150
5.2.1. Активні форми і методи навчання майбутніх учителів	150
5.2.3. Практика як активна форма навчально-професійної підготовки майбутніх учителів.....	157
РОЗДІЛ 6. Педагогічні умови формування компетентності педагогічного партнерства у майбутніх учителів початкової школи	165
6.1. Мета та завдання підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з учасниками освітнього процесу на засадах Нової української школи.....	165
6.2. Створення комфортного освітнього середовища початкової школи.....	174
6.3. Організація ефективного педагогічного партнерства вчителя з батьками в умовах змішаної форми навчання	182
РОЗДІЛ 7. Підвищення кваліфікації як складова безперервного професійного розвитку учасників освітнього процесу закладів вищої освіти.	188
7.1. Організація післядипломного освітнього процесу з підвищення кваліфікації спеціалістів медсестринства	188
7.2. Обґрунтування потреби підвищення кваліфікації спеціалістів медсестринства через післядипломну освіту	194
7.3. Змістове наповнення навчальних програм циклів спеціалізації та тематичного вдосконалення спеціалістів медсестринства	195
7.4. Узагальнений аналіз словесних і практичних методів навчання для спеціалістів медсестринства як слухачів і працівників закладів охорони здоров'я.....	200
7.5. Підвищення кваліфікації (стажування) науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів медичної освіти як передумова розвитку професійної майстерності спеціалістів медсестринства	201
РОЗДІЛ 8. Формування графічної компетентності майбутніх фахівців у процесі вивчення інженерної та комп'ютерної графіки: діяльнісний підхід.....	208

8.1. Актуальність формування графічної компетентності сучасного фахівця	208
8.2. Змістова структура графічної компетентності майбутнього фахівця	211
8.3. Форми, методи і засоби формування графічної компетентності в процесі вивчення графічних дисциплін	216
8.4. Досвід реалізації діяльнісного підходу при викладанні дисципліни «Інженерна та комп'ютерна графіка» (на прикладі підготовки фахівців з інформаційних технологій та комп'ютерних наук)	222
РОЗДІЛ 9. Гейміфікація як засіб мотивації освітнього процесу	229
9.1. Гейміфікація освітнього процесу як педагогічна проблема	229
9.2. Гейміфікація у роботі вчителя інформатики	238
9.3. Підготовка майбутнього вчителя інформатики до гейміфікації освітнього процесу	247
ЧАСТИНА III. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'Я І ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТИ	
РОЗДІЛ 10. Розвивальні ресурси позитивної поведінки, успіху, творчості і здоров'я учасників освітнього процесу	259
10.1. Духовно-креативний аспект розвитку людини	259
10.2. Психолого-педагогічні й психотерапевтичні методи гармонізації людини та розвиток здатності протидіяти маніпуляціям	266
10.3. Методи кристалізації позитивно-гармонізуючої поведінки учасників освітнього процесу	269
10.4. Головні чинники здоров'я людини	281
РОЗДІЛ 11. Розвиток соціальних компетентностей майбутніх фахівців у процесі управління конфліктними ситуаціями у професійній сфері	291
11.1. Сучасні наукові погляди на прояви соціальних компетентностей фахівця	293
11.2. Взаємозв'язок самореалізації особистості та розвитку соціальних компетентностей фахівців	294
11.3. Соціальні конфлікти у світлі психологічних теорій та сучасних досліджень	298
11.4. Діагностика типових стилів поведінки у конфліктних ситуаціях серед фахівців різних вікових категорій	308
11.5. Особливості розвитку соціальних компетентностей у студентів у межах педагогічної діяльності	318
11.6. Розв'язання спірних проблем методами «Без поразок» Томаса Гордона	325
РОЗДІЛ 12. Феномен професійного вигорання в контексті сучасних викликів медсестринства	332
12.1. Теорія синдрому емоційного вигорання – чим він небезпечний	333
12.2. Наслідки професійного вигорання	345
12.3. Профілактика та попередження професійного вигорання серед медсестринського персоналу	350
12.4. Очікування пацієнтів та громади від медсестринського персоналу	351
12.5. Правові умови явища професійного вигорання в Польщі	351
ВИСНОВКИ	357
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	364

ПЕРЕДМОВА

XXI століття характеризується інноваційними підходами до української освіти, упровадженням європейських норм і стандартів у систему вищої освіти. При цьому сучасна ситуація в Україні вимагає осмислення, спадкоємства та збереження загальнолюдських і національних цінностей на міжкультурному та полікультурному рівнях. Дослідження актуальних інноваційних тенденцій в освіті у контексті євроінтеграційних процесів має кардинальне значення для її розвитку як на глобальному та національному рівнях.

Продовжують активізуватися проблеми професійної підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах військового стану. Представлена колективна монографія є злободенною, оскільки охоплює теоретичні та практичні здобутки україно-польських дослідників, які працюють в окресленому напрямі в освітніх закладах різного рівня акредитації, що позитивно позначається і збагачує науково-практичні розвідки проблемного поля дослідження.

В умовах освітніх змін, як зазначено у державних законодавчих документах, належить професійно підготовленому, компетентному фахівцю. У зв'язку з цим значно актуалізується проблема фахової підготовки спеціалістів професійно-педагогічної сфери. Виникає необхідність у формуванні цілеспрямованого відповідального компетентного фахівця, від якого залежить майбутнє української держави і суспільства в цілому.

Сучасною тенденцією в освіті є цифровізації освітнього середовища, постійне зростання інформації, піднесення ролі інтелектуальної діяльності. Науковці розробляють різні підходи до побудови концептуальних засад такої системи освіти, яка б реалізовувала суспільне замовлення та найбільшою мірою відповідала матеріальним та духовним потребам нашого часу, упроваджувала інноваційні технології науки, що спрямовані на формування всебічно розвиненої особистості.

Представлена колективна монографія містить наукові і практичні здобутки Житомирської науково-педагогічної школи, яка понад 35 років працює в окресленому напрямі.

У монографії обґрунтовано теоретичні, методологічні та методичні підходи, розроблені такими українськими дослідниками як В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, Г.С. Костюк, Л.Б. Лук'янова, Н.Г. Ничкало, С.У. Гончаренко, В.В. Рибалко, С.О. Сисоєва, Л.О. Хомич) у сфері підготовки майбутнього компетентного фахівця/педагога у контексті діяльнісного підходу. До них віднесено наступні методологічні підходи: системний, наративний, синергетичний, інтегративний, особистісно-орієнтований, аксіологічний, культурологічний., акмеологічний, компетентнісний, середовищний, практико-орієнтований, які постають підґрунтям окреслених концептуальних засад дослідження. Водночас наукові розвідки базуються на комплексних принципах: системності, фундаменталізації, синергетичної методології, єдності суспільного й особистісно-професійного, взаємозв'язку теоретичного знання з практикою, рефлексивної креативності.

Українські і польські науковці розглядають особистість як суб'єкта діяльності, аналізують діяльність у взаємодії її сутнісних сил та їх конкретно-історичних проявів, що дає змогу збагатити діяльність у різноманітних формах матеріальної і духовної культури; залучити до соціального й гуманітарного знання культурно детерміновану реальність людини й оточуючого її світу

Дослідники підкреслюють роль діяльнісного підходу до професійної підготовки компетентних фахівців у закладах вищої та передвищої освіти. За останні роки науковцями накопичено значний досвід у цій сфері. Виділено об'єктивні суперечності між: складним військовим станом в Україні, постійно зростаючими суспільними вимогами, до професіоналізму фахівця/вчителя у напрямку вирішення практико-орієнтованих завдань у галузі освіти та реальним рівнем його особистісної готовності; потребою підготовки

майбутніх фахівців/учителів до професійно-педагогічної діяльності у закладах вищої освіти та недостатньо обґрунтованим теоретико-методологічним супроводом цього процесу; традиційним навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу розвитку особистості майбутнього фахівця та необхідністю його модернізації, урахування постійно зростаючий обсяг інформації.

Учені наголошують, що будь-яка діяльність, у тому числі і професійна характеризується визначеною структурою, тобто комплексом специфічних дій і послідовністю їх виконання. Українські учені (С.Д. Максименко, В.А. Семиченко) виокремлюють провідні характеристики людської діяльності. До них віднесено: структурованість (наявність цілемотиваційного складника, відносин предметної продуктивної діяльності), раціональність (ідеальне як відображення реальності), цілеспрямованість. У межах дослідження професійної педагогічної підготовки фахівця/вчителя діяльність постає як пізнавальна, як продукт і передумова засвоєння соціокультурного та професійного досвіду. На думку В.А. Семиченко, педагогічна діяльність має поліфункціональний, варіативний, прогностичний, інтегративний характер багаторівневої взаємодії та багатоконтекстність відносин, що й характеризує феномен «професійно-педагогічна підготовка майбутнього педагога»

Нині в Україні у ситуації воєнного стану постають нові завдання професійної діяльності, та працевлаштування, пов'язані з міграцією великої кількості різних категорій дітей, молоді та дорослих людей, забезпеченням їх необхідним рівнем життя, безробітних, військовослужбовців, непрацевлаштованих випускників закладів освіти тощо; Останнє потребує неперервної освіти, оволодіння інноваційними знаннями, уміннями, новими спеціальностями.

У роботах дослідників (О.Є. Антонова, Є.В. Антонов, О.В. Антонов, Л.М. Бахмутова, С.М. Горобець, О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк, В.А. Ковальчук, Н.М. Мирончук, О.А. Мірошніченко, А. Мочедловська, В.В. Павленко, Н.Г. Сидорчук, З.П. Шарлович, О.П. Шубіна) обґрунтовано концептуальні засади проведених наукових розвідок. Актуалізуються такі напрями як діяльнісні засади розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців, науково-дослідна діяльність у закладі вищої освіти у сфері професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, ментальна та практична діяльність педагога з розвитку творчого мислення особистості, практико орієнтовані підходи і методи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, суб'єктно-діяльнісний підхід до обґрунтування термінології професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту Збройних Сил України як офіцерів і педагогів

Мета проведених досліджень: обґрунтувати теоретико-практичні та методичні засади діяльнісного підходу підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів

Виникає потреба у вирішенні наступних дослідницьких завдань:

- виокремити особливості науково-дослідної діяльності у закладі вищої освіти у сфері професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів
- розглянути суб'єктно-діяльнісний підхід у контексті термінологічного аналізу проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту Збройних Сил України
- проаналізувати ментальну та практичну діяльність педагога та особливості його професійної підготовки з розвитку творчого мислення особистості
- обґрунтувати діяльнісні засади розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців у контексті цифровізації сучасної освіти, зокрема графічної компетентності та процес гейміфікації освітнього процесу
- розглянути практико орієнтовані підходи і методи професійної підготовки та педагогічного партнерства майбутніх учителів початкової школи

- проаналізувати систему підвищення кваліфікації як складову безперервного професійного розвитку учасників освітнього процесу закладів вищої освіти
- дослідити соціально-психологічні аспекти розвитку здоров'я і професіоналізму суб'єктів освіти

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів науково-педагогічних досліджень:

- теоретичні – аналіз, синтез, моделювання, абстрагування та узагальнення науково-педагогічної, спеціальної літератури з проблеми підготовки майбутніх фахівців/ педагогів у закладах вищої, передвищої та післядипломної освіти;
- емпіричні – тестування, опитування, спостереження, дискусія, бесіди, анкетування, інтерв'ю, педагогічний експеримент, вивчення передового педагогічного досвіду, за допомогою яких проводилося вивчення особливостей навчального процесу та відповідних педагогічних умов, показників сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців/педагогів закладів освіти під час фахової підготовки;
- статистичні: методи математичної статистики, методи цифровізації освіти з метою обробки та аналізу наслідків експерименту та встановлення наукової достовірності отриманих результатів дослідження.

У монографії також представлено наукові здобутки україно-польських дослідників, зокрема, які здійснюються у межах Житомирської науково-педагогічної школи та громадської організації – Міжнародної академії з креативної педагогіки "Полісся", діяльність яких спрямована на розвиток творчого акмепотенціалу особистості фахівця, у процесі неперервної освіти.

Під час дослідження упроваджено інноваційні методи дослідження творчого мислення, зокрема «Scampreg» методику розвитку креативності особистості. Розглянуто можливості розвитку критичного мислення майбутніх психологів за допомогою проєктного методу, методу «мозкового штурму» та кейс-методу у процесі вивчення іноземної мови. Проаналізовано практико орієнтовані моделі навчання (модель динамічного навчання К. Фопеля, модель циклічного навчання Д. Колба), методи симуляційного навчання (ситуаційне моделювання, рольові ігри, організаційно-діяльнісна гра, фокус-групи), групової роботи (у парі, в малій групі, в команді), EduScrum як технологію проєктної діяльності, розроблено та впроваджено гейміфіковані технології у процесі навчання майбутніх учителів інформатики.

Таким чином, до пріоритетних напрямів наукових досліджень віднесено: обґрунтування концептуальних засад діяльної підготовки майбутніх компетентних фахівців/педагогів; розробка проблеми професійної компетентності підготовки фахівців у контексті цифровізації освіти, соціально-психологічні аспекти розвитку здоров'я та професіоналізму суб'єктів освіти, створення необхідних умов для їх неперервної освіти.

Монографію адресовано широкому загалу освітян, науковцям, викладачам, аспірантам, здобувачам освіти закладів вищої та передвищої освіти

Дубасенюк О.А., керівник Житомирської науково-педагогічної школи
"Професійно-педагогічна підготовка майбутнього
вчителя", професор, доктор педагогічних наук, Почесний
академік НАПН України, президент ГО АМСКП "Полісся"

ЧАСТИНА І. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОМПЕТЕНТНИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

1.1. Актуальність проблеми дослідження

Модернізація системи освіти в українському суспільстві потребує творчих креативних особистостей, які неординарно мислять, самостійно набувають нові знання, уміють використовувати їх у нестандартних умовах. Складність, багатомірність педагогічної практики, рівень розвитку теорії та методики професійно-педагогічної освіти дає змогу науковцям і практикам спиратися на різноманітні методологічні підходи, які пройшли широку апробацію. До таких – віднесено і діяльнісний підхід. Майбутньому педагогу важливо засвоїти важливе положення: діяльність є провідним чинником вирішення проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя/фахівця. Педагоги розглядаються насамперед як особистості, спроможні вибудувувати майбутню державу – виховання молодого покоління. Особистість пізнається у діяльності, а будь-яка особистісна якість розвивається і формується лише у діяльності. Аристотель наголошував: «Усі зміни у суспільстві починаються із виховання характеру молоді».

Важливе значення має залучення майбутніх педагогів до наукового пізнання. Здобувачі освіти мають усвідомити, що розвиток науки – складний творчий процес пошуку істини. Наука передбачає процес набуття нового знання і результат цього процесу (систему об'єктивних знань, що адекватно відображають реальність). Наука є об'єктивною, оскільки має апарат дослідження та певні схеми доказів, здатна відрізнити істинне знання від помилкового або суб'єктивного. Наука прагне до пізнання внутрішньої сутності явищ і до побудови системи знань, на протигагу об'єктивному емпіричному знанню, отриманому на основі практичного досвіду, яке описує лише зовнішні аспекти явища¹.

Наукова сфера охоплює усе більшу кількість людей, виникає необхідність обміну ідеями. Системність науки реалізується становленням та розвитком її як окремого соціального інституту, що об'єднує інтелектуальний потенціал суспільства. Процес наукового пізнання передбачає накопичення фактажу, що підлягає систематизації та узагальненню за допомогою понять, категорій критеріїв.

Мета дослідження: обґрунтувати діяльнісні засади науково-дослідної діяльності та професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз базових понять дослідження. Сутність поняття «діяльність». Актуалізація діяльнісного підходу у процесі підготовки майбутніх учителів пояснюється підвищенням ролі наукових досліджень у сфері професійно-педагогічної діяльності в сучасному суспільстві. Педагогам необхідно формувати власну свідомість, цілеспрямованість, продуктивність, креативність і загалом ціннісні орієнтації, що дає змогу розвиватися процесам «самості»: самовизначенню, самореалізації, самокорекції у досягненні особистісної та професійної зрілості/майстерності. Діяльнісний підхід відіграє велику роль у процесі підготовки майбутнього вчителя. становленні особистості професіонала, його креативності.

¹ Дубасенюк О.А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. Житомир: Полісся, 2016. С. 13.

Відомі українські філософи (В.П. Андрущенко, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, та ін.) розглядають особистість як суб'єкта діяльності, аналізують діяльність у взаємодії її сутнісних сил та їх конкретно-історичних проявів, що дає змогу збагатити діяльність у різноманітних формах матеріальної і духовної культури; залучити до соціального й гуманітарного знання культурно детерміновану реальність людини й оточуючого її світу². В.Г. Кремень зазначає, що провідним принципом має стати принцип людиноцентризму. «Це набагато складніше для вчителя, але це єдиний шлях формування людиноцентристського, гуманного, демократичного й ефективного сучасного суспільства, не кажучи про те, що це єдиний шлях до щастя кожної людини. Власне, учитель разом з батьками повинен допомогти дитині самопізнати і саморозвинути себе і тоді, ставши дорослою, людина найбільш повно себе самореалізує, забезпечивши і власний успіх, бо займатиметься улюбленою справою і робитиме це фахово, забезпечуючи несуперечливий і динамічний розвиток суспільства»³. Варто підкреслити, що будь-яка діяльність, у тому числі і професійна характеризується визначеною структурою, тобто специфічним набором дій і послідовністю їх виконання. Головними характеристиками людської діяльності, як зазначено у наукових дослідженнях (С.Д. Максименко, В.А. Семиченко), є структурованість (наявність цілемотиваційного складника, відносин предметної продуктивної діяльності), раціональність (ідеальне як відображення реальності), цілеспрямованість. У межах дослідження професійної педагогічної підготовки вчителя діяльність визначається нами, насамперед, як пізнавальна, продукт і передумова засвоєння соціокультурного та професійного досвіду. З погляду В.А.Семиченко, педагогічна діяльність має поліфункціональний, варіативний, прогностичний, інтегративний характер багаторівневої взаємодії та багатоконтекстність відносин, що й характеризує феномен «професійно-педагогічна підготовка майбутнього педагога»

Друга половина ХХ ст. відзначена підвищеною увагою науковців до проблеми діяльності педагога. На думку дослідників, (С.Костюк, Б.Н. Мітюров), діяльність учителя-вихователя повинна мати цілеспрямованій, систематизований, конструктивний, стимулюючий, гуманістичний характер. Виокремлюються риси, притаманні праці педагога-майстра: організованість, динамічність, творчість, чутливість, різнобічність, методична освіченість і пов'язана із застосуванням спонукальних, розвивальних методів, прийомів. Праця педагога-професіонала органічно поєднує винахідливість з уміннями виховного впливу, зокрема, здатністю взаємодіяти з учнями, стимулювати їх творчу активність⁴.

Для характеристики діяльності педагога використовують різноманітну термінологію: "навчально-виховна практика", "праця", "активність", "поведінка". Вживають поняття: "елементи", "операції", "компоненти", "дії" як складові її структури. Крім того, виділяють психологічні властивості особистості вчителя, що виходять від предметної специфіки діяльності педагога. Наприклад, І.Є. Синиця наголошує на важливості формування педагогічного такту, що базується на його комунікативних здібностях. Д.Ф. Ніколенко до "профілюючих" рис педагога відносить освіченість, вихованість, працелюбність, психологічну готовність до навчально-виховної діяльності, розсудливість, спостережливість, ініціативність, переконаність. У публікаціях цього періоду подається різнобічна характеристика діяльності вчителів різного рівня майстерності (С.В. Кондратьєва, В.М. Роздобудько). Водночас з'являються дослідження, в яких конструктивно описується діяльність вчителя-майстра: теоретичні проблеми майстерності педагога, психологічна структура діяльності вчителя, формування загальнопедагогічних умінь учителя.

² Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г.Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 625- 626.; Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. К.: Інформ. системи, 2010. 342 с.; Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

³ Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г.Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 22.

⁴ Дубасенюк О.А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. С. 73-74.

Значний внесок у розробку проблеми, що досліджується, зробив вітчизняний психолог і педагог Г.С. Костюк⁵, який на основі багаторічної роботи виявив закономірності психічного розвитку та його взаємозв'язку з процесами виховання і навчання. На його думку, педагог-майстер своєю діяльністю організує, стимулює діяльність учнів, впливаючи на її мотивацію, зміст та операційний склад. Г.С. Костюк підтримав перспективний напрям педагогічної науки, відповідно до якого діяльність суб'єкта розглядається як система процесів розв'язування різноманітних задач.

Ідеї, висунуті Г.С. Костюком, залишаються актуальними й сьогодні. Українські послідовники видатного вченого успішно розробляють проблеми формування особистості педагога-майстра (О.І. Жаворонко, В.К. Котирло, Т.В. Рубцова, П.Г. Саприкін, П.Р. Чамата), психології праці та трудового навчання (Є.О. Мілерян, В.В. Містюк, В.О. Моляко, Б.О. Федоришин), психології праці вчителя (Д.Ф. Ніколенко), теорії задач (Г.О. Балл) та ін., що становлять ґрунтовну базу для нашого дослідження. І.Д. Бех поряд з іншими виділяє й роль діяльнісного підходу, який пробуджує творчий потенціал особистості; стимулює школярів до самостійного вирішення освітніх та власних життєвих проблем⁶.

О.Я. Савченко, аналізуючи роль особистісно орієнтованого навчання визначає водночас характеризує роль навчання як творчої діяльності, що передбачає створення умов (змісту, методів, середовища) для індивідуальної самореалізації учня, розвитку та саморозвитку його особистісних якостей⁷.

Діяльність педагогів-майстрів. Окреслена проблема розглядається у різних аспектах. Досліджувалася діяльність педагогів майстрів (як моделі учителя-дослідника), які виступали справжніми дослідниками у сфері навчально-виховної діяльності, конструювали нове знання, інноваційні підходи, що значно підвищує рівень успішного навчання і виховання учнів.

Ідеї діяльнісного підходу активно впроваджувалися впродовж тривалого часу у вітчизняному досвіді поряд з розробкою теоретико-методологічних засад діяльнісного підходу: Павлиська середня школа, яка працювала на засадах гуманної творчої інноваційної педагогіки під керівництвом видатного педагога – В. О. Сухомлинського; школа-родина О.А. Захаренка; авторська школа М.П. Гузика (школа-комплекс), у якій реалізовано ефективну систему діяльнісного та особистісно-орієнтованого навчання у поєднанні з вихованням творчого потенціалу учнів в умовах навчально-виховного комплексу, творчий досвід М.М. Палтишева, який у процесі викладання фізики у ПТУ уміло поєднував технологічний аспект з естетичним (культура, музика). Діяльність педагога-майстра В.Ф. Шаталова характеризувалася постійним пошуком розв'язанням освітніх задач, залученням до творчого процесу учнів та ін. Крім того продуктивно працюючи педагоги створювали свої книги, де описувався інноваційні пошуки та новітні здобутки, з якими могли ознайомлюватися та впроваджувати у практику всі бажаючі вчителі. У досвіді педагогів-майстрів розкривається сутність діяльнісного підходу, його гуманістична спрямованість⁸.

Водночас проблема дослідження теоретичних і методичних основ діяльності педагога закладу середньої освіти залишається актуальною, оскільки зумовлена необхідністю розв'язання суперечності між якісно новими завданнями у сфері виховання молоді в умовах сучасних викликів і недостатньою підготовленістю педагогів до роботи в окресленому напрямі. Важливість дослідження проблеми зумовлена глобальними трансформаційними процесами в світі, входженням України в світове Європейське співтовариство. Зростаючі

⁵ Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад. шк., 1989. 608 с.

⁶ Бех І.Д. Виховання особистості. У двох книгах. Кн.1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 278 с.

⁷ Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 626.

⁸ Педагогічний пошук. К.: Рад.школа. 1988. 496 с.

запити вищої та середньої школи потребують істотного покращення цілей, змісту і засобів продуктивної діяльності педагога.

Ураховуючи актуальність проблеми, нами здійснено теоретико-методологічний та методичний аналіз проблеми виховної діяльності педагогів, обґрунтовано концепцію продуктивної виховної діяльності педагога загальноосвітньої і професійної школи, яка відображає три основних підпростори: структурний, праксиологічний (процесуальний) та аксіологічний. Структурний підпростір включає такі елементи як цілі, суб'єкт, об'єкт, предмет, засоби виховної діяльності. Праксиологічний – містить наступні етапи означеної діяльності: діагностичний, проектувально-цільовий, організаційний, стимулюючоспонукальний, контрольнo-оцінний. Аксіологічний – охоплює сукупність інтегральних властивостей педагога – професіоналізм особистості та професіоналізм діяльності, що виступають показником особистісно-діяльнісної сутності діяльності вихователя. Дана концепція є базою для вироблення стратегії й тактики організації допрофесійної і професійної підготовки майбутніх педагогів та основою вдосконалення їх виховної майстерності.

Відповідно до концепції проаналізовано виховну діяльність педагогів різного рівня продуктивності, виявлено особливості діяльності педагогів-майстрів, зокрема такі діяльнісні характеристики як мотиви привабливості педагогічної професії, стратегічні цілі виховної діяльності, авторитет особистості вчителя, роль продуктивної системи відносин у виховній діяльності педагога, виховна спрямованість діяльності педагога. Наведено результати порівняльного аналізу структурних та функціональних компонентів індивідуальної виховної діяльності та результати оцінювання педагогами рівня результативності власної виховної діяльності. Виявлено особливості виховної діяльності педагога залежно від рівня їх педагогічної майстерності та рівня продуктивності. Важливо зазначити, що педагогі-майстри – це творчі креативні особистості, які знаходяться у постійному пошуку.

Результати порівняльного аналізу засвідчили про закономірний вплив виявлених чинників на рівень продуктивності виховної діяльності педагога та їх інваріантності відносно педагогічної системи.

Багатомірний експеримент дозволив виділити три групи закономірностей професійної індивідуальної виховної діяльності, що пов'язані, по-перше, з психолого-педагогічними передумовами успішності виховної діяльності, по-друге, з динамікою самостійної ІВД, по-третє, з її операційною стороною⁹. В сучасному світі підтвержено велику роль педагогів-майстрів у становленні особистості, майбутнього нашої держави. Для прикладу, газета «Експрес» (2023, № 46) публікує статтю Богдана Куфрика про такого педагога-майстра. «Я максимально щирий зі своїми учнями». 32-річний луганчанин Артур Пройдаков увійшов до десятки найкращих учителів світу. Історія успіху. «Я нічого інноваційного не роблю, просто максимально щирий зі своїми учнями, – каже вчитель. – Хочу щоб на уроці їм було цікаво й комфортно. Урок - це не лише навчальний процес тривалістю 45 хвилин, коли потрібно відчитати все за програмою, це – творчість і креатив. Не треба боятися експериментувати. Я стимулюю азарт, мотивацію і зацікавлення на занятті. Ми граємо в ігри, дивимося меми і самі їх створюємо, використовуємо соцмережі, ChatGPT¹⁰.

Відтак, аналіз діяльності педагогів-майстрів свідчать про їх творчу, креативну спрямованість, потребу творити, створювати нові моделі навчання та виховання, які представлені у науково-методичній літературі, потребу розвивати ціннісні якості молоді, вимагає виховувати творчих креативних особистостей, які уміють самостійно здобувати нові знання, використовувати їх у незвичних умовах, неординарно мислити.

⁹ Дубасенюк О.А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. 367 с.

¹⁰ Куфрик Богдан. «Я максимально щирий зі своїми учнями». / Газета «Експрес» № 46. 16-23. 11. 2023. С. 9.

1.2. Термінологічний аналіз базової категорії «дослідницька діяльність»

Актуальність проблеми зумовлена потребою залучення студентів до науково-дослідницької діяльності, яка стимулює майбутніх педагогів до розвитку творчого мислення, дає змогу відкривати для себе нове знання, нові можливості, нові продуктивні ідеї. Науковці досліджують сутність поняття «дослідницька діяльність». Вони виділяють основні характеристики дослідницької діяльності: її творчий характер, спрямованість на пізнання сутності педагогічних явищ, його природи, на формування досвіду з пошуку підходів до розв'язання проблем та отримання суб'єктивно нового знання¹¹.

На основі аналізу досліджень у цій сфері виявлено значні здобутки. Теоретичні основи організації дослідницької діяльності висвітлено в працях С.У. Гончаренка, Є.В. Коршака, Г.М. Кушнірук, М.Т. Мартинюка, Д. Пойя, В. В. Прошкіна, О.І. Скафи, В.І. Шахова та інших учених. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідницьку діяльність учені називають і науково-дослідницькою (О.С. Анісімова, Г.І. Артемчук, Л.С. Левченко, В.Г. Цехмістрова, Л.І. Шевченко). С.В. Буднік наголошує, що незалежно від виду дослідницької діяльності, вона спрямована на розв'язання дослідницького завдання, що за своєю суттю є пізнавальним та слугує досягненню мети цілеспрямованого розвитку особистості, оволодіння знаннями, які сприймаються як нові лише стосовно учня та дослідницькими вміннями.

У психологічній літературі діяльність трактується як активність суб'єкта, спрямована на взаємодію з навколишнім середовищем, з метою задоволення власних потреб. Особливим видом діяльності є дослідницька діяльність, яка є результатом функціонування механізму пошукової активності й будується на базі дослідницької поведінки¹². Дослідницька діяльність безпосередньо пов'язана з розв'язанням творчого, дослідницького завдання, що не має наперед відомого результату та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження (визначення проблеми, ознайомлення з літературними джерелами та їх опрацювання, формулювання гіпотези дослідження, власне проведення дослідження, аналіз його результатів і остаточне узагальнення, формулювання висновків)¹³. Відтак, дослідницька діяльність сприяє формуванню реального досвіду, спрямованого на пошук нових підходів до проблеми, осмислення ситуацій, прогнозуванню наслідків тих чи інших дій, рефлексії отриманих результатів, пошуку нових підходів, структурованість та логічності знань, умінь. Дослідницька діяльність передбачає таку ж логіку організації, що й наукове дослідження, але в спрощеному варіанті¹⁴.

М. Князян дослідницьку діяльність відносить до творчої діяльності, оскільки вона характеризується низкою особливостей: пов'язана з розв'язанням учнями творчих завдань; обов'язково повинна проходити під керівництвом фахівця; головним є отримання нових знань; завдання мають бути посильні для учнів, а й викликати труднощі; дослідницькою діяльністю можуть займатися всі учні: і ті, які мають високий рівень підготовки, і ті, які

¹¹ Буднік С.В. Сутнісний аналіз поняття "дослідницька діяльність" / С. Буднік // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: І. О. Смолюк та ін.]. Луцьк, 2013. № 8 (257). С. 105-107 : Серія : Педагогічні науки. ; Князян М. О. Навчально-дослідна діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / М. О. Князян. Одеса, 1998. 20 с. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 308 с. Професійна підготовка фахівців: креативний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Видво Євенок О. О., 2017. 458 с.; Ягенська Г. В. Формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення біології в основній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (біологія)» / Галина Василівна Ягенська. К., 2012. 20 с.

¹² Міхно О. П. Організація дослідницької діяльності старшокласників у процесі вивчення української літератури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська література)» / Олександр Петрович Міхно. К., 2010. 25 с.

¹³ Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред.: В.Г.Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 236.

¹⁴ Буднік С.В. Сутнісний аналіз поняття "дослідницька діяльність" / С. Буднік // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: І. О. Смолюк та ін.]. Луцьк, 2013. № 8 (257). С. 105-107 : Серія : Педагогічні науки.

мають середній¹⁵.

На думку О. Міхно, «дослідницька діяльність старшокласника» постає як перетворювальну мисленнєву діяльність, що відповідає пізнавальним мотивам та особистісним потребам учня, спрямована на виявлення сутності досліджуваних явищ, процесів, відрізняється персоніфікованістю, творчістю, комунікабельністю. Здобуті знання у процесі дослідницької діяльності – це результат самостійного пошуку та пізнання перевірений практикою, характеризуються особистісною спрямованістю. Відповідно до діяльнісного підходу до структуру дослідницької діяльності старшокласників науковець відносить такі компоненти як суб'єкти дослідницької діяльності, їхні потреби й мотиви, мету, об'єкти дослідницької діяльності, використовувані засоби, процес дослідницької діяльності та його результати¹⁶.

І.С. П'ятницька-Позднякова при аналізі організації навчально-дослідницької діяльності студентів у вищій школі дослідницьку діяльність трактує як процес оволодіння спеціальними знаннями та навичками, методологіями та методами наукового дослідження в процесі пізнання¹⁷.

Г.В. Ягенська зазначає, що дослідницька діяльність спирається на досвід, осмислене прийняття цілей діяльності, створення умов для розкриття особистісного потенціалу, рефлексії учня. Це ієрархічна, педагогічно керована система взаємодії суб'єктів, що спрямована на пізнання природи, у результаті впровадження якої виникає суб'єктивно нове знання чи його нова якість, а учні набувають дослідницьких умінь¹⁸.

З погляду С.В. Буднік, дослідницька діяльність за своїм внутрішнім змістом передбачає наявність активної пізнавальної позиції учня як суб'єкта діяльності, пов'язаної із систематичним внутрішнім пошуком, осмисленою і творчою переробкою інформації пізнавального характеру на основі аналітико-прогностичного та критичного мислення. Процес дослідження супроводжується особистісними відкриттями, перетворюючи його в особистісно орієнтовану пізнавальну діяльність. Організуючи дослідницьку діяльність учнів, потрібно враховувати те, що цей процес має набути науковий, системний, комплексний характер, що ґрунтується на результатах пізнавальної діяльності й забезпечує пошук оригінальних рішень виконання дослідницького завдання, спрямовується на стимулювання їх творчої активності¹⁹.

Під час дослідницької діяльності кожному учневі надається можливість реалізації інтелектуальних і творчих здібностей, формується потреба в безперервній самоосвіті, активній громадянській позиції, здатності до соціальної адаптації і творчого самовираження. Окреслене постає як базова передумова становлення позиції особистості як активного суб'єкта пізнавальної діяльності.

Відтак, «дослідницька діяльність» інтерпретується як творчий процес взаємодії вчителя та учнів у напрямку пошуку або конструювання раніше суб'єктивно-невідомого, результатом чого є формування дослідницької позиції та дослідницьких умінь особистості.

Ідеї діяльнісного підходу у професійно-педагогічній підготовці вчителя. Проаналізуємо особливості використання основних ідей діяльнісного підходу у професійно-педагогічній підготовці вчителя. Ключовою фігурою освітнього процесу, як

¹⁵ Князян М. О. Навчально-дослідна діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / М. О. Князян. Одеса, 1998. 20 с

¹⁶ Міхно О. П. Організація дослідницької діяльності старшокласників у процесі вивчення української літератури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська література)» / Олександр Петрович Міхно. К., 2010. С. 4.

¹⁷ П'ятницька-Позднякова І. С. Організація навчально-дослідницької діяльності студентів у вищій школі / І.С. П'ятницька-Позднякова // Педагогічні науки. Вип. 11. 2002. С. 96-101.

¹⁸ Ягенська Г. В. Формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення біології в основній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (біологія)» / Галина Василівна Ягенська. К., 2012. 20 с.

¹⁹ Буднік С.В. Сутнісний аналіз поняття "дослідницька діяльність" / С. Буднік // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: І. О. Смолюк та ін.]. Луцьк, 2013. № 8 (257). С. 105-107 : Серія : Педагогічні науки.

засначалося, залишається вчитель. В умовах освітніх трансформацій європейського освітнього простору виникає потреба модернізувати й професійну підготовку креативного педагога, які мають спиратися на науково-педагогічні дослідження, пов'язані з дослідницькою діяльністю. Нині виникає потреба у підготовці вчителя-дослідника, який поєднує високу професійну педагогічну культуру, творчі здібності, здатних перетворювати себе і світ.

Теоретичне підґрунтя у нашому дослідженні становлять праці, в яких обґрунтовано принципи підготовки вчителя, вдосконалення дослідницької сутності педагогічної освіти (І.Д. Бех, А.М. Бойко, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, М.П. Лещенко, Н.Г. Ничкало, О.М.Олексюк, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва); розглядаються положення щодо формування творчої особистості (Н.М. Бібік, О.І.Кульчицька, В.О. Моляко, В.В. Рибалка).

Для обґрунтування теоретичних і методичних засад творчого особистісного становлення майбутніх учителів важливо було виявити тенденції щодо персоніфікації професійної діяльності педагога, його особистісної зорієнтованості, яка окреслена у наукових працях Г.О. Балла, І.Д. Беґа, О.Г. Мороза, В.А. Семиченко.

Глобальні перетворення в світі, поширення ідей демократизації суспільства спричинюють упровадження принципів гуманізації та діяльнісної активної позиції особистості у світі. Модернізація освіти в умовах воєнного стану узагальнює в собі не тільки процес виживання і відтворення генофонду нації, але й переорієнтують суспільний прогрес на розвиток людини, її особистісних та соціокультурних якостей та діяльнісної сутності. Ці зміни відбуваються в суспільній свідомості, у ставленні суспільства до освітньої і наукової сфери, що відображено у новій парадигмі освіти. Концептуальні основи нової парадигми освіти визначено у Декларації прав людини, значення яких полягає у тому, що освіта має бути спрямована на всебічний розвиток людини. У науковій зарубіжній та вітчизняній літературі виділяють такі альтернативні ціннісні уявлення про призначення освіти, як: для духовної дисципліни, самодисципліни, характеру, життя, особистісного та професійного зростання. У сучасних умовах підвищується ціннісна і соціокультурна значущість освіти, тому основним завданням освіти стає створення необхідних умов для навчання людини як засобу реалізації її життєвих цілей та творчих здібностей з урахуванням суспільних умов і нинішніх викликів.

Водночас сучасні виклики наголошують на важливій ролі наукової роботи у ЗВО. Саме наукова робота безперервно розвиває творчий, креативний потенціал особистості, особливо це стосується професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Саме вчитель стоїть в основі усіх професій, створює передумови для розвитку майбутнього кожної держави.

В Україні попри сучасних викликів і суспільних змін продовжує розвиватися науково-дослідна діяльність.

1.3. Основні напрями діяльності Житомирської науково-педагогічної школи

У ЖДУ імені Івана Франка понад 35 років продуктивно розвивається Житомирська науково-педагогічна школа. Її діяльність відображено у чисельних публікаціях, зокрема наукових збірниках та монографіях, де представлено результати колективного та індивідуального творчого пошуку науковців, викладачів, здобувачів освіти щодо різних аспектів професійно-педагогічної діяльності²⁰. Необхідно відзначити, що, на думку

²⁰ Антонова, О. Є., Дубасенюк, О. А., Бірук, Н. П., Павленко, В. В. (2019) Серця, віддані педагогіці. Історія становлення і розвитку кафедри педагогіки (до 100-річчя Житомирського державного університету імені Івана Франка: монографія : вид. 2-ге, доповнене. Житомир: Видавець О.О.Євенок, 2019. 228 с. Житомирська наукова школа «Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів»: здобутки та перспективи: зб. наук. праць / авт. кол. О.А. Дубасенюк, О.А. Антонова, С.С.Вітвицька та ін.; за заг. ред. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. 2009. 432 с. Наукова школа: центр професійної підготовки педагогічних кадрів: наук. збірник. / За ред. проф. О.А. Дубасенюк. Вид.2-ге, доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. 2005. 418 с.

дослідників, викладач ЗВО на всіх етапах особистісного та професійного саморозвитку виступає як суб'єкт освітньої та наукової практики, який спрямовує різні види діяльності: 1) діяльність, що надає свободу вибору методів вирішення навчально-пізнавальних задач на різних рівнях творчої активності; 2) спільна продуктивна діяльність викладача і студента, що їх взаємозбагачує; 3) діяльність в якій формується рефлексія, стимулюється усвідомлення і вироблення її цілей сенсів; 4) становлення індивідуального стилю діяльності, заснованого на усвідомленні своєї унікальності, самоцінності і установці на самозміну, саморозвиток; 5) творча діяльність, орієнтована на вироблення кожним студентом усвідомлених планів, прогнозів і сценаріїв своєї професійної життєдіяльності в майбутньому.

Надалі, викладач також виступає як суб'єкт цілеспрямованої діяльності по вдосконаленню своєї професійної кваліфікації, підвищенню особистісного професійно-педагогічного та наукового потенціалу, необхідного для педагогічної творчості, включаючи його вищий рівень – розробку і створення авторських педагогічних систем²¹.

Велику роль у професійному й особистісному становленні викладача ЗВО відіграє його науково-педагогічна діяльність, розвиток його як дослідника, науковця. Наукова складова викладача університету залишається пріоритетною, оскільки дослідницька робота передбачає постійний пошук, оволодіння сучасною науковою інформацією, насамперед у сфері психолого-педагогічних наук, орієнтацію в сучасному інформаційному науковому та освітньому просторі, осмислення мінливих умов сьогодення. Такий підхід допомагає викладачу по-новому вибудовувати свою навчальну роботу, лекції, семінарсько-практичні заняття, залучати студентів до своєї творчої лабораторії, до науково-дослідної діяльності, розвивати у них педагогічне мислення, креативні здібності, цілеспрямованість, самостійність, відповідальність. Водночас, освітнє і наукове середовище набуває акмеологічної спрямованості, оскільки уособлює в собі прагнення до успіху, до творчості, до набуття високих результатів у сфері навчальної та наукової діяльності, до акмедосягнень кожної особистості, коли престижним є неперервна освіта та творча діяльність на основі дотримання морально-правових норм взаємодії.

Передумови створення Житомирської науково-педагогічної школи. Понад 40 років в університеті створювалися позитивні передумови для зростання наукового потенціалу університету, спираючись на наукові здобутки фундаторів педагогічної науки в Україні, видатних учених таких як академіки В.Г. Кремень, І.А.Зязюн, С.У. Гончаренко, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєва, які розробляли філософські, соціальні, професійно-педагогічні засади підготовки сучасного вчителя²².

Створення в кінці ХХ ст. в Інституті педагогічної освіти та освіти дорослих спеціалізованої вченої ради, сприяв розвитку в Україні потужного наукового потенціалу. Саме у цій спеціалізованій вченій раді було захищено перші три докторські дисертації та 4 кандидатські дисертації, що створило передумови для подальшого розвитку наукового потенціалу в ЖДУ імені Івана Франка. Це дало можливість у 2004 році створити свою спеціалізовану вчену раду по захисту докторських та кандидатських дисертацій в університеті. За період з 2004 по 2021 рік на засіданнях ради захищено 283 дисертації здобувачами з різних регіонів України, з них 251 кандидатська дисертація та 32 докторських. Також було створено передумови для появи разових спеціалізованих вчених рад, в яких з 2021 року вже захищено 11 дисертацій доктора філософії.

Поступово в університеті зростає науковий потенціал, зокрема кафедра професійно-педагогічної та спеціальної освіти, андрагогіки та управління характеризується в університеті як кафедра-лідер, з найбільшим науковим потенціалом. Нині тут працює 7 докторів наук, у 2023 році успішно захищено 2 докторські дисертації.

²¹ Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : підручник. К. : Міленіум, 2006. 346 с.

²² Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. К.: Інформ. системи, 2010. 342 с.; Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

Діяльність Житомирської науково-педагогічної школи «Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів». Науковий напрям: суспільні науки (педагогіка) була заснована у 1988 році. Науковий керівник: Дубасенюк О. А., доктор педагогічних наук, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління, почесний Академік НАПН України, заслужений працівник освіти України. Наукова школа включає 35 осіб²³.

До актуальної проблематики школи віднесено:

1. Розробка сучасних концептуальних, теоретико-методологічних підходів до підвищення якості та продуктивності професійної підготовки майбутнього вчителя.
2. Історико-педагогічні передумови становлення професійної та педагогічної освіти.
3. Формування морально-етичних цінностей студентської молоді. Проблема розвитку обдарованості дітей та молоді. Розвиток креативного та критичного мислення майбутніх педагогів. Теоретичні та методичні засади розвитку критичного мислення майбутніх фахівців вищої освіти засобами іноземної мови в умовах цифровізації освітнього середовища
4. Професійна підготовка майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, до роботи в різних освітньо-виховних системах, до екологічної освіти молоді, до формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді.
5. Формування професійної компетентності майбутнього педагога/фахівця Етнопедагогічна компетентність у майбутнього вчителя в умовах університетської освіти України
6. Модернізація професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів у контексті реформування Нової української школи. Інноваційні технології навчання і виховання. Теоретико-методологічні засади інноваційних процесів та створення інтегральних навчальних курсів
7. Теоретико-методичні засади ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення науково-педагогічних досліджень Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів у різних галузях знань (гуманітарних, природничо-математичних, фізичного розвитку).
8. Підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Проблеми освіти дорослих у контексті ціложиттєвого навчання.
9. Соціономічна сфера наукових розвідок у сфері підготовки педагогів/фахівців в умовах освітніх трансформації.

Показники ефективності діяльності наукової школи.

1. Наукова новизна отриманих результатів полягає в у більш глибокому обґрунтуванні концептуальних засад процесу підготовки майбутнього педагога/фахівця в умовах освітніх змін та цифровізації освітнього середовища. Розширено спектр досліджень теоретичних та методологічних засад актуальних напрямів наукової роботи. Методологічний концепт ґрунтується на таких методологічних підходах як системний, інтегративний, синергетичний, суб'єктний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, праксеологічний, компетентнісний, андрагогічний, акмеологічний, ресурсний, середовищний. Доведено важливість теоретичного концепту професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. Провідна ідея концепції базується на науково обґрунтованому положенні про сутність базових понять дослідження, зокрема поняття «професіона підготовка», «професійна компетентність» та виявленні структури професійної компетентності майбутніх педагогів різних спеціальностей в сучасних умовах. Професійна компетентність майбутніх учителів розглядається як цілісна динамічна система, що забезпечується єдністю методологічного, теоретичного та методичного концептів. Виокремлено критерії та показники професійної підготовки

²³ Желанова В. В. Контекстне навчання майбутнього вчителя початкових класів: теорія і технологія: монографія / В. В. Желанова; Держ. закл. „Луган. Нац. Ун-т імені Тараса Шевченка”. Луганськ : Вид-во "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2013. 482 с. Наукова школа: центр професійної підготовки педагогічних кадрів: наук. збірник. / За ред. проф. О.А. Дубасенюк. Вид.2-ге, доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. 2005. 418 с.

майбутніх педагогів різних спеціальностей (сфера початкової освіти, математична освіта, соціально-педагогічна сфера, медіа-освіта, здоров'язберігаючі технології). Дослідження ґрунтується на концепції неперервної освіти та методологічних положеннях, що відображають сутність професійної підготовки в умовах сучасних викликів. Простежено тенденції й особливості вітчизняного та світового досвіду у визначеному напрямі, що представлено у концептуальних моделях професійної освіти. Поглиблено методичний та технологічний концепти окресленої проблеми. Розпочато актуальне дослідження теоретичних та методичних засад розвитку креативного та критичного мислення майбутніх фахівців вищої освіти засобами іноземної мови в сучасних умовах. Досліджено соціономічну сферу наукових розвідок у сфері підготовки педагогів/фахівців в умовах освітніх трансформації, що представлено у колективній монографії «Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформацій». Серед актуальних проблем досліджено: педагогічні аксіоми як потужний ресурс професійної і соціальної підготовки; соціально-педагогічні та інноваційні засади підготовки майбутніх фахівців/педагогів до професійної діяльності; особливості інклюзивної освіти; ресурси та можливості дистанційної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання учнів з особливими потребами, обґрунтовано рекреаційні засади збереження професійного здоров'я педагогічних працівників.

2. Практична цінність результатів для суспільства та економіки. Розроблено навчально-методичне забезпечення щодо професійно-педагогічної підготовки та підвищення рівня професійної компетентності майбутніх педагогів, що включено у навчально-методичні посібники, навчальні програми, робочі програми, спецкурси, зокрема для таких дисциплін, як «Методологія педагогічних досліджень та академічна доброчесність в освітній галузі», «Теорія та методика педагогічної діяльності», «Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя», «Технологія навчання дорослих», «Технологія роботи з обдарованими учнями», «Актуальні проблеми професійної освіти», «Соціальна педагогіка» та ін. Також підготовлено методичні матеріали до навчальної практики з організації інклюзивного навчання, розроблено методичні рекомендації, інструктивно-методичні матеріали до семінарських і практичних занять з педагогічних дисциплін для бакалаврів та магістрів; методичні матеріали, що містять інноваційні освітні технології до самостійної роботи студентів, відеоматеріали, презентації, відеофільми, засоби діагностики рівня компетентності вчителя, що характеризуються спрямованістю на неперервну освіту, особистісне та професійне зростання майбутнього педагога/фахівця.

3. Інтегрованість наукової (науково-технічної) діяльності закладу вищої освіти у світовий освітньо-науковий простір.

Продовжується італійсько-український проєкт співробітництва «Дошкільні заклади та відносини між сім'єю, суспільством та навчальним закладом щодо дітей з особливими потребами від 0 до 6 років у м. Житомирі – Україна» затверджено актом № 1835 Регіональною сесією Емілії Романьї від 11/11/14 CUP E96G14000870009. (Угода від 04 листопада 2015 р.), керівник робіт – доктор педагогічних наук, Коновальчук І.І., доктор філософії, професор Пармського університету, почесний професор ЖДУ імені Івана Франка Дімітріс Аргіропулос; координатор співпраці від ІСКОС – Марія Антоніетта Маджо. Проф. Дімітріс Аргіропулос брав участь у II Всеукраїнській конференції з міжнародною участю науково-практичної дистанційної конференції «Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи». 23-24 березня, 2023 р., м. Житомир, ЖДУ імені Івана Франка.

Триває україно-польське співробітництво у напрямку «Підвищення кваліфікації медичних працівників», здійснено порівняльний аналіз закладів вищої та передвищої освіти ЗВО в Академії прикладних наук. Відбувається щорічне стажування викладачів університету та педагогів передвищої освіти на базі Академії прикладних наук у м. Ломжі (р. Польща). Проводяться міжнародні конференції.

Важливим є тривале українсько-польське співробітництво науковців Житомирської школи (О. А. Дубасенюк, О.Є. Антонова, Н. Г. Сидорчук, Н.П. Бірук), що представлено у виданнях *Teoria i metodyka doskonalenia zawodowego kadry akademickiej jako elementu kształcenia ustawicznego w systemie szkolnictwa wyższego, nauki i praktyki pedagogicznej*. 2023. Tom 1.: Zbiór prac naukowych. Digital transformation and technologies for sustainable development all branches of modern education, science and practice, 26.01.2023, Lomza, Poland.

До перспектив подальшого дослідження на національному рівні віднесено: розробку теоретичних та методологічних засад особистісного та професійного становлення майбутніх фахівців у ситуації воєнного стану, упровадження системи професійно-педагогічних та соціономічних знань і вмінь у практичній діяльності, вивчення їх можливостей для вирішення соціально-педагогічних та соціокультурних завдань з метою інтеграції до європейського освітнього простору; а також цифровізації освітнього простору, розвитку готовності майбутніх фахівців/педагогів до роботи з різними категоріями дітей та дорослих; на регіональному рівні – підготовка майбутніх педагогів для роботи у закладах різного рівня освіти; посилення науково-педагогічної спрямованості педагогічних працівників, набуття ними високого рівня професійної майстерності та наукового ступеня з метою розвитку креативного та критичного мислення учнівської/студентської молоді в умовах цілежиттєвого навчання; подальший розвиток міжнародного співробітництва у сфері професійної підготовки майбутніх педагогів із закладами вищої та середньої освіти в умовах трансформації європейського освітнього простору.

Основні результати діяльності Житомирської науково-педагогічної школи. Діяльнісні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців інтегрують в собі сучасні наукові підходи, а саме: системний, синергетичний, партисипативний, суб'єктний, аксіологічний підхід, професіографічний, компетентнісний, культурологічний, історико-педагогічний, цивілізаційний, діалоговий підходи.

За період існування наукової школи випущено понад 30 одноосібних та колективних монографій: проблематика професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів /фахівців у контексті сучасних методологічних підходів..

Науковцями (О.В.Вознюк, О.А. Дубасенюк) здійснено комплексне міждисциплінарне дослідження на основі інтегративного підходу, в якому розглядаються наукові основи телеології особистості у системі освіти. Уперше обґрунтовано: універсальний пояснювальний принцип психолого-педагогічних та загальнонаукових феноменів; психолого-педагогічний аспект універсальної парадигми розвитку; авторська концепція розв'язання проблемних ситуацій, прийняття рішення; структура людини; інтегративний психолого-педагогічний і філософсько-природничий підхід до цілей та механізмів розвитку особистості у контексті освітньої траєкторії. Репрезентується нова навчальна дисципліна – інтегративне людинознавство²⁴.

Досліджено особливості професійно-педагогічної освіти: методологія, теорія, практика (О.А. Дубасенюк). Проаналізовано загальні тенденції розвитку системи вищої освіти в Україні, виявлено шляхи її модернізації в умовах сучасних глобалізаційних та євроінтеграційних процесів; обґрунтовано методологічні засади професійнопедагогічної підготовки майбутніх учителів, розглянуто наукові підходи до педагогічної освіти²⁵. Виявлено та обґрунтовано загальні тенденції розвитку системи вищої освіти в Україні, розглянуто основні положення теорії вдосконалення професійної виховної діяльності, розкрито зміст, основні напрями професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

²⁴ Вознюк О.В., Дубасенюк О.А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.

²⁵ Дубасенюк О.А. Професійно-педагогічна освіта: теорія, практика : монографія / О.А. Дубасенюк. Т. 1. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. 400 с.

1.4. Упровадження сучасних наукових підходів у діяльності Житомирської науково-педагогічної школи

Теоретичний концепт дослідження передбачав аналіз базових наукових підходів. Конкретизуємо результати впровадження провідних наукових підходів викладачами у проведених дослідженнях. Проаналізовано сучасні концептуальні підходи та тенденції розвитку педагогічної освіти на основі системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, культурологічного, компетентнісного підходів, полікультурної парадигми. Далі розглянемо більш детально реалізацію визначених підходів у наукових дослідженнях викладачів.

Системний підхід. У колективній монографії представлено наукові і практичні здобутки Житомирської науково-педагогічної школи щодо використання системного підходу в педагогічній освіті. Окреслено теоретико-методологічні засади системних досліджень. Обґрунтовано розвиток системних досліджень у науковому знанні: історія, досвід, перспективи, наукове, навчально-методичне забезпечення системного підходу у вищій школі. Представлено концепцію моделювання системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті та особливості її запровадження у процесі фахової підготовки майбутніх учителів. Зокрема, розглянуто системний підхід у дослідженні проблеми підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах варіативних освітньо-виховних систем.

Особистісно орієнтований підхід. У проведеному дослідженні містяться наукові і практичні наукові здобутки щодо теорії і практики особистісно орієнтованого підходу в педагогічній освіті. Окреслено теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої педагогічної освіти, представлено відповідне навчально методичне забезпечення та особливості його запровадження у вищій школі. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки майбутнього педагога і надає їй успішного, гуманістичного суб'єктного спрямування. Доведено, що особистісно орієнтований підхід є одним з найбільш ефективних засобів формування світогляду майбутніх педагогів, демонструє гуманістично орієнтовані моделі їх поведінки, сприяє вихованню моральних якостей особистості. Визначений підхід також дозволяє здійснювати доцільне й ефективне проектування розвитку здібностей та обдарувань учнів. Розроблені технології особистісно орієнтованого навчання створюють максимально сприятливі умови для розвитку суб'єктного досвіду та саморозвитку особистості майбутнього педагога²⁶.

Компетентнісний підхід. Представлено результати дослідження проблеми професійно-педагогічної освіти, у контексті компетентнісного підходу. Всебічно обґрунтовано компетентнісний підхід до професійної підготовки сучасного фахівця у контексті сучасних теоретико-методологічних засад; окреслено європейській вимір компетентнісного підходу та його концептуальні основи, розглянуто особливості його запровадження у навчальну та наукову діяльність. Здійснено розробку та запровадження системи моніторингу якості освітньої діяльності з урахуванням сучасних проблем оцінювання якості професійної освіти.

Професіографічний підхід. Досліджено теоретико-методологічні та історико-педагогічні засади професіографічного підходу у системі вищої освіти, виокремлено професійно важливі якості педагога, обґрунтовано компетентнісні засади підготовки конкурентоспроможних фахівців, розкрито сутність професіографічного підходу до підготовки вчителя, представлено професіограму фахівця у сфері освіти дорослих, розроблено методичні основи запровадження професіографічного підходу у професійну діяльність²⁷.

Креативний підхід. Проаналізовано особливості професійної підготовки фахівців у контексті креативного підходу. У роботі обґрунтовано теоретико-методологічні засади

²⁶ Дубасенюк О.А. Професійно-педагогічна освіта: методологія, теорія, практика : монографія. Т. 2. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. 376 с.

²⁷ Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія /за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2011. 412 с.

професійної підготовки творчих фахівців в умовах університетської освіти, проаналізовано базові поняття дослідження, окрема представлено дерево креативності як ієрархічну модель професійної підготовки конкурентноздатного фахівця, проаналізовано методичні і технологічні засади підготовки креативних фахівців, розкрито особливості формування креативної особистості в системі вищої освіти²⁸. Професійна підготовка фахівців: креативний підхід: монографія.

Андрагогічний підхід. У колективному дослідженні, відображено теоретичні і практичні здобутки провідних науковців України: теоретико-методологічні засади педагогічної майстерності на основі концептуальних ідей академіка І.А. Зязюна, проблеми освіти дорослих в умовах ціложиттєвого навчання, практико-орієнтовані підходи до професійної майстерності фахівців. Окреслено перспективи розвитку концепції неперервної освіти дорослих²⁹.

Акмеологічний підхід. Дослідники розкривають сутність акмеологічного підходу, який базується на сучасних наукових підходах, а також спрямований на досягнення викладачами-дослідниками, здобувачами освіти акмеозрілості та постійного самовдосконалення та саморозвитку впродовж життя. Наголошено, що великої значущості набуває завдання переорієнтації поглядів учителів на гуманістичні ідеали та цінності, адекватні характеру інноваційної діяльності, яка базується на потребах, можливостях і психологічних особливостях особистості. Створення акмеологічних моделей сучасного педагога дозволяють описати цілісні й структуризовані стандарти професіоналізму, які є важливим орієнтиром оптимізації процесу особистісно-професійного розвитку, досягнення зрілості. Доведено, що інноваційну та акмеологічну педагогічні діяльності поєднує їх гуманістична спрямованість на створення умов для самореалізації особистості, розкриття її природних задатків, забезпечення свободи цілепокладання, соціальної, наукової, професійної, художньо-естетичної творчості. За допомогою акметехнологій організовується і реалізується рух особистості до вершин самореалізації в різних сферах взаємодії. Гуманістична спрямованість інноваційних процесів створює передумови для досягнення педагогом вершин професійної діяльності, переосмислення цілей, освоєння нових засобів і методів навчально-виховного процесу. Значущими у контексті створення акме-середовища закладу вищої освіти є головні акмеологічні закони успішного розвитку людини. У цьому напрямі актуальними постають розробки ідеалізованих моделей високопродуктивної професійної діяльності фахівця. Доведено, що створення акмеологічних моделей сучасного педагога дає змогу представити цілісні й структуризовані стандарти професіоналізму як орієнтири оптимізації процесу особистісно-професійного розвитку зрілості фахівця/дослідника.

Обґрунтовано особливий зміст акмеології як міждисциплінарного напрямку, що поєднує досягнення багатьох наукових дисциплін. При цьому увагу акцентовано на створенні акмесередовища, що має розвивальний ресурс. У якості такого акмесередовища подається освітньо-виховне середовище Житомирського державного університету імені Івана Франка, де понад 40 років створювалося таке наукове та освітнє середовище, в якому заохочувалася активність, ініціатива, самостійність, інноваційний пошук, прагнення до успіху як викладачів, так і студентів³⁰.

Акмедосягнення дослідників наукової школи. У контексті акмеологічного підходу розглянуто окремо акмеособливості викладачів-дослідників наукової школи (О.Є. Антонова, О.С. Березюк, С.С. Вітвіцька, О.В. Вознюк, ОА. Дубасенюк. В.А. Ковальчук, Н.Г.,

²⁸ Професійна підготовка фахівців: креативний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Видво Євенок О. О., 2017. 458 с.

²⁹ Дубасенюк О., Мирончук Н., Сидорчук Н. Методичні рекомендації для підготовки до практичних занять з освітньої компоненти «Технології навчання дорослих»: для здобувачів магістерського рівня вищої освіти. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 70 с. Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. 400 с.

³⁰ Теорія і практика професійної акмеології / Вознюк, О. В., Дубасенюк, О. А., Костюшко, Ю. О., Осадчук, Н. П., Сидорчук, Н. Г. (2020). Житомир.ПП «Євро-Волинь»,

І.І. Коновальчук, Сидорчук, Т.І Шанскова). Колективна монографія вміщує творчі портрети та наукові і практичні здобутки провідних науковців Житомирської науково-педагогічної школи. У дослідженні представлено провідні аспекти науково-педагогічної діяльності потужної наукової школи: загальні концептуальні положення методології і теорії педагогічної освіти; теоретичні і методологічні засади розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних та інноваційних змін; теоретичні і методичні засади професійнопедагогічної підготовки майбутніх педагогів; проаналізовано вплив євроінтеграційних процесів на професійно-педагогічну підготовку майбутніх фахівців. Талановиті спеціалісти освіти, на думку Н.В. Кузьміної, що володіють різноманітними комплексами здібностей, спираючись на загальну теорію творення духовних продуктів засобами навчальних дисциплін, нею не задовольняються, відчують потребу вийти за її межі і прагнуть самостійно вирішити принципово новий клас освітніх завдань, що виникають на нових рівнях розвитку їх компетентності і майстерності³¹.

Представлено **соціально-педагогічні засади** підготовки фахівців в умовах освітніх трансформації. Досліджено такі аспекти та напрями соціально-педагогічних розвідок, як педагогічні аксіоми, що постають потужним ресурсом соціальної педагогіки. Розглянуто соціально-педагогічні засади підготовки майбутніх фахівців/педагогів до професійної діяльності, соціальнопедагогічні аспекти формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін. Обґрунтовано рекреалогічні засади збереження професійного здоров'я педагогічних працівників. Розроблено інклюзивно-рекреаційний аспект соціальної педагогіки: ресурси та можливості дистанційної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання учнів з інвалідністю. Проаналізовано проблеми розвитку креативності майбутніх учителів засобами ТРВЗ-технологій та Stem-освіти³².

1.5. Реалізація технології діяльнісного підходу у науково-дослідній діяльності викладача вищої школи

Логіка підготовки фахівців у сфері «людина-людина» у контексті діяльнісного підходу простежується від формування інтеграційних якостей до їх конкретизації, освоєння і відображення в індивідуально-творчих нормах, а далі відбувається освоєння окремих операцій, функцій, видів діяльності до їх узагальнення. Під керівництвом викладача ЗВО, реалізується механізм професійно-особистісного та діяльнісного розвитку і саморозвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця як передумова самоорганізації і діяльності педагогом власного особистісного, розвивального, дослідницького простору, в якому він виступає як суб'єкт професійного становлення і саморозвитку. Відбувається також освоєння і прийняття схваленого ним змісту і технологій сучасної освіти, і дослідницького досвіду, вироблення індивідуально-творчого професійного стилю, авторської педагогічної системи у майбутньому³³.

Відтак, передумовою для здійснення практично орієнтованого науково-педагогічного дослідження є та чи інша соціальна/педагогічна проблема чи проблемна ситуація, яка стосується суб'єктів освіти, їхніх інтересів і потребує невідкладного вирішення. Визначення педагогічної проблеми, проблемної ситуації та з'ясування її суті спрямовують конкретне дослідження і становить предмет науково-педагогічного дослідження. Організація науково-педагогічного дослідження – це поетапний процес. У загальному вигляді **етапи науково-**

³¹ Акмеодягнення науковців Житомирської науковпедагогічної школи: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 404 с.

³² Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформації: монографія / Антонова О.С., Антонов О.В, Вознюк О.В., Дубасенюк О.А., Левченко С.В., Самойленко О.А., Сидорчук Н.Г., Щерба Н.С., Яценко С.Л. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2023. 364 с.

³³ Теорія і практика професійної акмеології / Вознюк, О. В., Дубасенюк, О. А., Костюшко, Ю. О., Осадчук, Н. П., Сидорчук, Н. Г. (2020). Житомир.ПП «Євро-Волинь»,

педагогічного дослідження розгортаються у такій послідовності:

- 1) виявлення проблемної ситуації;
- 2) формулювання проблеми дослідження;
- 3) розроблення програми науково-педагогічного дослідження;
- 4) проведення науково-педагогічного дослідження;
- 5) аналіз одержаної інформації;
- 6) підготовка науково обґрунтованих методичних рекомендацій за наслідками дослідження;
- 7) прогноз ситуації на майбутнє.

При цьому індивідуально-особистісний та дослідницький /творчий простір педагога є специфічним джерелом діяльнісних характеристик, а саме цільових, змістових, процесуальних, рефлексивних.

Широкі можливості для становлення і саморозвитку творчого потенціалу педагога, розвитку його суб'єктності, індивідуальності, гармонійності надається вивченню циклу педагогічних дисциплін і включення його у науково-дослідну діяльність здобувачів освіти. Нами розроблена педагогічна технологія (2001), яка впродовж багатьох років реалізується у різних видах освітньої діяльності у контексті різних наукових підходів. На нашу думку, окреслена технологія може бути реалізована у науково-дослідній діяльності ЗВО, що стимулює креативний розвиток суб'єктів освіти.

Основу нашої побудови складає уявлення про ієрархію (таксономію) цілей у педагогічній системі, яка забезпечує її гнучку адаптацію і перехід до вимог соціального замовлення до вчителя-новатора з урахуванням індивідуальних можливостей студентів. Розроблена модель реалізує процес цілеутворення з позиції педагогічної технології на трьох рівнях: стратегічному, поетапному, оперативному.

На цьому етапі дослідження перед нами постала мета охарактеризувати рівні наукового становлення майбутнього педагога, що передбачає у майбутньому формування власної авторської системи навчання і виховання педагога-майстра, розробника власних креативних педагогічних систем, спираючись на досвід таких відомих педагогів як В.О. Сухомлинський, О.А. Захаренко, В. Ф. Шаталов, М.П. Гузик, М.М. Палтишев та ін.³⁴

На **стратегічному рівні** відбувається педагогічна інтерпретація соціально-державного замовлення і побудова моделі підготовки вчителя, випускника ЗВО у контексті діяльнісного та особистісно орієнтованого підходу. Насамперед, модель необхідна для переорієнтації підготовки майбутніх учителів на «діялісну людину», «людину культури» з високими морально-етичними цінностями, з розвинутими творчими здібностями. З погляду І.Д. Беха, розвинені особистісні цінності становлять основу внутрішнього світу особистості. Ціннісну систему людини вчений розуміє як складний регулятор людської життєдіяльності, що охоплює і зовнішній для людини світ, і власне людину, в усіх її об'єктивних характеристиках³⁵.

На **рівні поетапного цілеутворення** стратегічна мета диференціюється на основні цілі за етапами підготовки та наукового становлення майбутнього педагога: початкова, основна, завершувальна. Це складний процес, оскільки навчально-виховний та науково-дослідний процес у ЗВО мають бути взаємопов'язаними. Модель підготовки вчителя-дослідника стає об'єктом, навколо якого вибудовується вся педагогічна система³⁶.

Навчальний план ЗВО має проектуватися на пріоритетній основі вивчення загальнолюдської та вітчизняної історії, культури, науки, класичної педагогічної спадщини. Звертання студентів до світової і вітчизняної науки і культури створює умови для дійової гуманізації

³⁴ Педагогічний пошук. К.: Рад.школа. 1988. 496 с.

³⁵ Бех І.Д. Виховання особистості. У двох книгах. Кн.1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 278 с.

³⁶ Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: навч. посібник / за заг ред. доктора педагогічних наук О.А. Дубасенюк. : Житомир. держ.пед. ун-тет, 2001. 267 с.

змісту педагогічних та інших дисциплін, сприяє розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти. Майбутні педагоги осмислюють сутність педагогічної діяльності і роль педагога як суб'єкта освіти, яка набувається нею у процесі діяльності, спілкування і відносин.

Початковий етап підготовки вчителя (1-2 курсів) передбачає знайомство студентів з особливостями вчительської професії, основами педагогічних знань, вивченням класичної зарубіжної та вітчизняної педагогічної спадщини, творчого здобутку відомих педагогів Я.А.Коменського, Ж-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, С.Ф. Русової, А.С. Макаренка, В.О.Сухомлинського, їх творчої лабораторії. Водночас відбувається осмислення сутності педагогічної діяльності, осмислення її функцій, особливостей, творчого характеру.

Головне завдання *основного етапу* (3-4 курсів, рівень бакалавра) полягає в оволодінні майбутніми вчителями початковими кваліфікаційними фаховими знаннями та вміннями, а також поглибленими суспільними і психолого-педагогічними знаннями та вміннями, різноманітними сучасними технологіями навчання і виховання. Водночас відбувається залучення студентів до науково-дослідної діяльності, до творчої лабораторії, науково-педагогічної школи викладача, а також до написання рефератів, участі у проблемних групах та гуртках, у студентських науковому товаристві, науково-практичних конференціях, написанні курсових робіт. Достатня увага приділяється реалізації діяльнісного підходу у професійній діяльності, який ґрунтується на комплексі сучасних наукових підходів (системному, аксіологічному, особистісно-орієнтованому, культурологічному, професіографічному, компетентнічному та ін.).

На *завершувальному етапі* (5,6 курси, магістерський рівень) завершується фундаментальна педагогічна та науково-дослідна підготовка, закладається підґрунтя для подальшого креативного розвитку професійної майстерності і компетентності вчителя як дослідника. На цьому етапі здобувачі освіти виконують кваліфікаційні роботи, глибоко вивчають відповідну наукову літературу, проводять експериментальні дослідження, всебічно аналізують досвід педагогів-майстрів, продовжують брати участь у міжнародних та Всеукраїнських студентських науково-практичних конференціях і конкурсах наукових робіт, грантах, також можуть брати участь у стажуванні за кордоном, вивчати додатково іноземну мову, зокрема англійську, отримувати відповідний сертифікат.

Проаналізуємо особливості різних видів випускових кваліфікаційних робіт. До основних кваліфікаційних робіт віднесено такі як курсова, бакалаврська, дипломна та магістерська роботи. Це – науково-методичні дослідження з теорії і технології педагогічної роботи (педагогіки і частковим методикам) як синтез навчальної і науково-дослідницької роботи. Їх призначення: поглиблення професійної підготовки, створення ситуації творчого пошуку, оволодіння науковими методами і практикою ведення дослідницькою та експериментальною роботою.

Дипломна робота має відображати: сучасний рівень і перспективи розвитку педагогічної науки, інноваційний досвід, його ґрунтовний аналіз, власні педагогічні дослідження у певному колі проблем (теоретико-методологічні, конкретно-методологічні, історико-педагогічні), результати аналізу сучасної літератури.

Планування курсових, бакалаврських, дипломних та магістерських робіт передбачає такі етапи:

- підготовка до дослідження (теоретична частина),
- власне дослідження (дослідницька, теоретико-експериментальна частина роботи),
- оформлення курсової та кваліфікаційних робіт.

Необхідно здійснювати послідовну роботу над структурними компонентами курсової та випусковими кваліфікаційними роботами.

Здобувачі освіти оволодівають стратегією побудови науково-дослідної роботи у контексті діяльнісного підходу спрямованого на розуміння внутрішніх закономірностей педагогічного процесу, розвитку особистості. У випускників виробляється усвідомлене і відповідальне ставлення до педагогічної професії та наукової діяльності, готовність до

вирішення професійних та дослідницьких задач, спрямованість на розвиток їх творчого потенціалу.

Рівень **оперативного цілеутворення** полягає у формуванні цілей вивчення окремих навчальних предметів, зокрема, педагогіки, історії педагогіки, методології та методів науково-педагогічного дослідження, основи педагогічної майстерності, технології навчально-виховного процесу, технології навчання дорослих та ін., що складають зміст педагогічної освіти. Такий підхід сприяє створенню педагогічних умов (змісту, методів, технології, середовища) для індивідуальної самореалізації студента, розвитку та саморозвитку його особистісних та дослідницьких якостей.

Ієрархія цілей формування особистості майбутнього вчителя у контексті інноваційної діяльності у контексті ідей Нової української школи дозволяє на основі об'єктивного контролю ефективно вдосконалювати педагогічний процес у вищій школі. Реалізація ієрархії цілей відбувається насамперед під час засвоєння змісту педагогічних дисциплін. Цьому сприяє опора на концепцію контекстового навчання (А.О. Вербицький, В.В.Желанова)³⁷.

Окреслена концепція була застосована нами до аналізу науково-дослідної діяльності у ЗВО, пов'язаної з освітнім процесом. У рамках цієї концепції виділяється основні види окресленої діяльності студентів у ЗВО у сфері науково-дослідницької діяльності.

Науково-дослідна діяльність, яка реалізується у навчальній та дослідній роботі, у різноманітних формах (на лекціях, семінарах, практичних заняття, а також у таких видах як творчі завдання, реферати, підготовка проєктів тощо), сприяє побудові контексту майбутньої професійно-дослідної діяльності, спираючись на сучасні наукові підходи;

– *квазіпрофесійна науково-дослідна діяльність*, котра означає відтворення в умовах навчального закладу елементів наукової педагогічної праці, а також встановлення певної взаємодії між суб'єктами освіти у різних креативних дослідницьких формах: вони моделюють предметний і науково-дослідний зміст майбутньої творчої педагогічної роботи. Особлива увага приділяється вивченню й аналізу наукової літератури, творів педагогів-майстрів про власні здобутки, оригінального педагогічного досвіду, інноваційних форм, методів, технологій. Увага акцентується на взаємодію суб'єктів освіти, педагогів-майстрів, діалогічне партнерство на засадах, співтворчості, обміну оригінальними ідеями, літературою, взаємозбагачення, написання статей про власні здобутки; виконанні курсових робіт;

– *навчально-педагогічна та науково-дослідна діяльність* майбутніх учителів відбувається під час різних видів педагогічних практик (широко застосовувалися науково-педагогічні методики, проведення діагностичних методик, виконання різних видів науково-дослідної роботи, зокрема у процесі виконання курсових та кваліфікаційних робіт, стимулювання студентів до виконання творчих, дослідницьких завдань, написання рефератів, виконання доослідницьких проєктів тощо.

На цій основі створена система професійної підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності у контексті діяльнісного підходу, що передбачає розвиток у них творчого потенціалу, креативних якостей, орієнтованих на особистісні цінності педагога-дослідника, формування у них дослідницьких умінь та навичок вирішувати нестандартні завдання у сфері освіти, пізнання нового.

Отже, дослідницька підготовка майбутніх педагогів, орієнтована на інноваційні процеси в умовах трансформації освітніх процесів, на входження у науковий світовий простір з урахуванням сучасних викликів. Майбутні педагоги повинні орієнтуватися у широкому спектрі сучасних педагогічних теорій, концепцій, наукових підходів. Водночас усвідомлювати сутність та особливості діяльнісного підходу у навчально-дослідній

³⁷ Желанова В. В. Контекстне навчання майбутнього вчителя початкових класів: теорія і технологія: монографія; Держ. закл. «Луган. Нац. Ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 482 с.

діяльності. Крім того потребує модернізації і сама технологія реалізації діяльнісного підходу у поєднанні з іншими науковими підходами у професійній педагогічній підготовці майбутніх учителів³⁸.

При цьому завдається ї загальна логіка впровадження технології діяльнісного підходу у науково-дослідній діяльності, яка вміщує такі компоненти-етапи: цільовий, змістово-інформаційний, діяльнісно-операційний та рефлексивно-результативний. Велика увага приділяється технології постановки науково-дослідних цілей у поєднанні з навчальними цілями, які з одного боку, реалізують соціальне замовлення суспільства, урахувавши сучасні вимоги, з іншого – цілі творчого особистісно-професійного зростання майбутніх учителів.

Цільовий компонент упровадження технології діяльнісного підходу у процес професійно-педагогічної та науково-дослідної підготовки. Загальна мета такої технології полягає у розвитку у науково-дослідній діяльності творчого потенціалу особистості, становлення її активності, ініціативи і самостійності, прояв прагнення до самовдосконалення і саморозвитку, шляхом залучення до професійно-педагогічної діяльності, рефлексії, до пошуку сенсу своєї діяльності.

Спираючись на здобутки світового досвіду (Б. Блум, П.У. Крейтсберг, Д.Б. Кретвол, Ф.Янушевич) та досягнення вітчизняних вчених (С.У. Гончаренко, С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, Д.В. Чернілевський та ін.) нами було сконструйовано таксономію цілей у пізнавальній та емоційно-ціннісній сфері науково-дослідної діяльності. До *пізнавальної сфери* відносимо цілі оволодіння студентами теоретичними та методологічними засадами науково-дослідного та освітнього процесу, побудованого на цілях і цінностях особистісного розвитку та діяльнісного підходу; створення нормативної бази, що забезпечує можливості рівного доступу молоді до якісної освіти, незалежно від їх фізичних і пізнавальних можливостей, потреб, що передбачають не тільки їх відтворення, інтерпретацію, аналіз, конструювання, узагальнення, оцінку науково-педагогічних знань, але й формування педагогічних умінь та навичок дослідницького спрямування, розвитку творчого педагогічного мислення. У запропонованій таксономії увага також звертається на процес вирішення педагогічних проблем, як конвергенційного, так і дивергенційного характеру, Останнє вкрай необхідне студентам для майбутньої практичної педагогічної діяльності, саморозвитку та самовдосконалення.

До *емоційно-ціннісної* сфери відносимо цілі формування у майбутніх педагогів емоційно-особистісного ставлення до педагогічної професії, педагогічної діяльності, до науково-педагогічних досліджень, педагогічної теорії та передового досвіду. Процес цілепокладання у контексті діяльнісного підходу передбачає поступовий розвиток у студентів творчого потенціалу, особистісної позиції, потреби у творчому пошуку, інноваційних підходах, системи ціннісних орієнтацій, особистісних креативних якостей. Цільові орієнтири мають сприяти формуванню у студентів інтересів і готовності до педагогічної професії, до проведення науково-педагогічних досліджень у різних сферах педагогічної науки. Польський дидакт Б. Наврочинський висловив думку щодо взаємозв'язку пізнавальних та емоційно-оцінних процесів. Освіту він розумів як "наповнення культурою всієї людини, її інтелекту, почуття здатності до дії".

Змістовий блок передбачає включення таких складників як – аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-творчий, які відповідають компонентам творчої особистості педагога. При цьому ми спиралися на ідеї щодо професійно-особистісного розвитку педагога в умовах інноваційної діяльності освітнього закладу .

Аксіологічний компонент має на меті залучення студентів – майбутніх педагогів до науково-педагогічної спадщини як класичної, так і сучасної загальнолюдської і національної духовної скарбниці та емоційного досвіду і цінностей, закладених у положеннях філософії

³⁸ Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформацій: монографія / Антонова О.С., Антонов О.В, Вознюк О.В., Дубасенюк О.А., Левченко С.В., Самойленко О.А., Сидорчук Н.Г., Щерба Н.С., Яценко С.Л. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2023. 364 с.

освіти та виховання, надання допомоги у виборі особистісно-значущих ціннісних орієнтацій у науково-дослідній діяльності. До провідних функцій наукового пізнання віднесена аксіологічна (ціннісна), що формує в суспільстві ціннісні орієнтації, які спрямовують результати наукових відкриттів на благо людства, а також виховну, що дозволяє підвищити рівень освіченості у суспільстві. і відповідно рівень його розвитку.

Результатом реалізації аксіологічного компоненту технології стає:

- орієнтація студентів на загальнолюдські, національні духовні та цінності науково-дослідної діяльності; потреба набувати нові знання на благо людства;
- усвідомлення ролі сучасної науки у контексті загальнолюдських і духовних цінностей;
- усвідомлення себе як частини культури; наукового пізнання;
- усвідомлення цінності особистості іншої людини, необхідності виявлення і розвитку всіх його сутнісних сил, необхідності спонукання його до творення нового, до постійного інноваційного пошуку, щоб стати творцем самого себе і своїх обставин.

Когнітивний компонент технології пов'язаний із загальнофілософською теорією пізнання та є методологічною базою для науково-педагогічного дослідження; особливо ефективний у вивченні динаміки науки та її співвідношення з суспільством, в обґрунтуванні провідного значення наукового знання в поведінці індивіда. Важливо наголосити, що всебічний науковий аналіз потребує вивчення практичної і теоретичної діяльності людини у співвідношенні з її соціальним аспектом. У центрі досліджуваних проблем знаходиться людина як член соціуму, творчий суб'єкт, мовна особа, комунікант.

Саме тому когнітивний компонент технології збагачує науково-дослідну діяльність її аксіологічний та емоційно-асоціативний компоненти, а також сприяє оволодінню студентами науковими знаннями з філософії освіти та виховання, методології педагогічного дослідження, педагогіки, історії педагогіки щодо особливостей педагогічної творчості та її впливу на майбутнє вчителя. Педагогіка розглядається як наука, котра являє собою певну систему наукових знань, що склалася в процесі свого історичного розвитку і яка характеризує логіку руху наукової педагогічної думки. Ураховуючи структурно-логічну побудову курсу педагогіки, насамперед виділяємо загально-педагогічний блок знань, що вміщує такі розділи (модулі): загальні основи педагогіки (предмет, основні категорії, цілі, методологію педагогічної науки); теорію і методику виховання; основи дидактики; наукові засади внутрішнього шкільного контролю навчально-виховного процесу. Крім того, простежуючи глобалізаційні та інноваційні тенденції щодо освіти і виховання особистості впродовж всього життя, основні структурні блоки педагогічних дисциплін було доповнено блоком науково-педагогічних знань «методологія та методи педагогічних досліджень», «технологія самовиховної та самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів», «розвиток педагогічної обдарованості майбутніх учителів», «самоорганізація діяльності майбутніх педагогів», «технологія навчання дорослих» та ін.

Результатом упровадження когнітивного компоненту технології у процес професійної та науково-дослідної підготовки майбутнього педагога постає:

- глибока обізнаність у теоретичних та методологічних питаннях педагогіки, зокрема сучасних наукових підходах і, передусім, особливостей та ознак діяльнісного підходу;
- формування уявлення про педагогіку як науку та мистецтво і про творчість як соціальне явище;
- широка орієнтація в теоретичних питаннях щодо педагогічної творчості, креативності і значного евристичного потенціалу педагогічної науки;
- наукове пізнання і розвиток освітньо-виховних та інноваційних методичних систем, цифрових освітніх технологій щодо творчого розвитку здобувачів освіти.

Діяльнісно-творча складова особистісної сфери забезпечує мотиваційний і діяльнісний компонент сприяє формуванню і розвитку у здобувачів освіти різноманітних способів професійно-педагогічної і науково-дослідної, практичної діяльності, розвитку особистісних якостей та творчих здібностей, необхідних для самореалізації особистості в пізнанні, праці, науково-дослідних видів діяльності.

Результатом діяльнісно-творчого компоненту технології постає:

- сформованість усталених пізнавальних мотивів і активність у професійно-педагогічній, науково-дослідній та пізнавальній діяльності, виявляється у поєднанні з ініціативністю, самостійністю, творчістю;
- актуалізація загально-педагогічних умінь у науково-дослідній діяльності;
- прояв емоційно-позитивного відношення до наукового пізнання педагогічних явищ та процесів і включення його в практичну діяльність;
- розвинені особистісні цінності та якості, серед них: прояв емпатійності, толерантності, партнерства у науковому пошуку, тактовності, доброзичливості;
- стійкий інтерес до науково-педагогічної діяльності, упевненість у своїх можливостях, прагнення до самовираження, до творчих досягнень, самореалізації, особистісному саморозвитку.

Процесуальний компонент вміщує різноманітні види, форми, методи, засоби, прийоми науково-педагогічної діяльності майбутніх учителів, які передбачають розв'язання завдань широкого діапазону: від репродуктивних до проблемно-пошукових. Майбутні педагоги насамперед мають оволодіти методами науково-педагогічного дослідження. С.У. Гончаренко наголошує на величезній ролі методів у розвитку науки, оскільки саме від методу залежить вся серйозність дослідження. Він стверджував, що розвиток педагогіки як науки безпосередньо залежить від її методичного оснащення³⁹.

Методи науково-педагогічного дослідження вчені розглядають і як сукупність способів і прийомів, спрямованих на розв'язання науково-практичних проблем; вивчення і пізнання об'єктивних закономірностей виховання, навчання, розвитку особистості⁴⁰. Метод, таким чином, є похідним від загальної концепції та загальної стратегії дослідження, функціонально-інструментальна частина дослідницької системи. У науковій літературі зазначалося, що існують різні класифікації методів науково-педагогічного дослідження, але частіше їх класифікують на такі групи: теоретичні, емпіричні, методи педагогічної діагностики, математичні (статистичні).

До методів теоретичного дослідження віднесено такі: абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання, ідеалізація, формалізація, порівняння тощо. До основних емпіричних методів науково-педагогічного дослідження – метод спостереження, опитування, бесіди, інтерв'ю, аналіз продуктів діяльності, узагальнення незалежних характеристик, соціометричний метод, тестування. Обираючи методи дослідження дослідник повинен урахувати наступне: 1) жоден з методів не є універсальним, але має чітко окреслені пізнавальні можливості; 2) надійність методів забезпечується не тільки їх обґрунтованістю, але і правилами застосування; 3) оперативність та економність дослідження не повинні впливати на якість отриманих даних; 4) обґрунтування методу припускає розробку або підбір такого методу, який максимально відповідає поставленому завданню, не потребує значних витрат для своєї реалізації.

Ступінь новизни дослідницької роботи визначається за такими показниками:

- модифікація передбачає модернізацію, видозмінення методики, прийому, методу, засобу;
- комбінація означає нове поєднання раніше відомих елементів системи;

³⁹ Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. С. 106.

⁴⁰ Дубасенюк О.А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. Житомир: Полісся, 2016. С. 121.

- радикалізм – це створення принципів нових оригінальних підходів, систем, застосування методів, принципів і педагогічних закономірностей, індивідуальних особливостей педагога як вихователя і вихованців, умов і обставин, за яких здійснюється педагогічний акт.

Оцінно-результативний компонент технології передбачає зміни в особистісній та науково-педагогічній сферах майбутніх учителів, зокрема, формування світогляду, збагачення ціннісних орієнтацій, розвиток моральних якостей, цілеспрямованості, відповідальності, креативності ініціативності, наполегливості тощо. Формування креативної особистості з урахуванням критеріїв креативності як комплексу певних властивостей інтелектуальної діяльності особистості включає: 1) побіжність (кількість ідей, що виникають в одиницю часу); 2) оригінальність (здатність проводити «рідкісні» ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих, типових відповідей; 3) сприйнятливість (чутливість до незвичайних деталей, суперечностей і невизначеності, а також готовність гнучко і швидко перемикатися з однієї ідеї на іншу); 4) метафоричність (готовність працювати у фантастичному, «неможливому» контексті, схильність використовувати символічні, асоціативні засоби для виразу своїх думок, а також уміння в простому бачити складне і, навпаки, в складному – просте. Креативний педагог, з погляду А.В. Морозова і Д.В. Чернілевського, передбачає не вирішення готових педагогічних задач, а генерацію, творче формулювання та розробку ідей, задумів і проєктів. Відтак, креатив – творча людина, схильна до нестандартних способів вирішення задач, здатна до оригінальних і нестереотипних дій, відкриття нового, створення унікальних продуктів

Діяльнісний підхід у процесі науково-дослідної діяльності передбачає поглиблення психолого-педагогічних знань, умінь вироблення особистісної, миротворчої позиції щодо прогресивного розвитку суспільства, гуманістично-орієнтованої позиції. Майбутній педагог має сповна активізувати вищий рівень своєї самосвідомості для самостійного пошуку й реалізації якісно нових конструктивних способів професійної діяльності. Останнє дає змогу студентам у подальшій педагогічній та науково-дослідній діяльності розвинути здатність обирати гуманну поведінкову тактику у процесі творчого становлення особистості, а також обирати такий стиль партнерської взаємодії, що позитивно впливає на розвивальну діяльність.

Діяльнісний підхід також спрямований на формування вмінь неперервної науково-дослідної і професійної діяльності і передбачає постійну самоосвітню і самовиховну роботу, залучення студентів до науково-педагогічної діяльності й оволодіння “інструментами” науки, тобто дослідницькими методами. Більше того, у ряді педагогічних рекомендацій наголошується на необхідності організації навчального процесу за такою логікою, щоб методи навчання наближувались до методів науково-педагогічних досліджень. Саме тому в теорії і практиці вищої школи стали більше уваги приділяти проблемному навчанню, більш активному впровадженні задачного підходу. Майбутнього вчителя ставлять у положення дослідника, який шукає істину, використовуючи методи дослідження психолого- педагогічних наук.

Слід урахувати й специфіку технологічного підходу до професійно-педагогічної підготовки та науково-дослідної діяльності майбутніх учителів, яка полягає в тому, що педагогічна діяльність складна і багатогранна, містить безліч непередбачених педагогічних ситуацій. Тому творчий характер педагогічної професії не потребує повної деталізації та конкретизації усього навчального процесу. Це ж стосується і науково-дослідної діяльності у вищій школі. Доцільно пропонувати альтернативні варіанти науково-дослідної та навчальної роботи з орієнтацією на конкретизовані цілі. На нашу думку, окреслені вимоги повного засвоєння навчального матеріалу слід застосовувати до виділених базових педагогічних знань та вмінь а в науково-дослідній діяльності акцентувати увагу на теоретичні і методологічні засади проблеми, що досліджуються. Самі завдання науково-педагогічної діяльності передбачають розвивальне творче спрямування.

Відтак, модернізація системи освіти передбачає не тільки зміни у змісті та структурі загальної середньої освіти, але й потребує особливої уваги до проблеми науково-педагогічної підготовки вчителя, який має усвідомлювати свою креативну позицію як суб'єкт особистісного і професійного зростання і вміти досягати поставлених цілей з урахуванням сучасних викликів.

Учитель повинен виступати не лише транслятором знань, а бути творчою особистістю людиною культури і загальнолюдських цінностей, "провідником ідей державотворення і демократичних змін". Пріоритетною стає підготовка вчителя-дослідника спроможного вчити не лише власному предмету, а реалізувати інноваційні зміни, упроваджувати інноваційні технології для розв'язання новітніх ідей.

Відбувається переорієнтація вчителя від просвітництва до здійснення миротворчої діяльності, реалізації культуротворчої місії у суспільстві. Увага акцентується на індивідуальний підхід, на формування творчої мислячої особистості. Розробка та впровадження технології упровадження особистісно орієнтованого підходу у професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів у поєднанні з гуманістично-орієнтованим підходом у навчальному процесі в Житомирському державному університеті засвідчив про суттєві зміни у розвитку складових основ науково-педагогічної професійної майстерності: значно збагатилася мотиваційна сфера майбутніх фахівців щодо готовності до вивчення теорії та методики педагогіки, соціально-педагогічних дисциплін; сформована потреба глибше пізнати сутність різноманітних педагогічних та соціально-педагогічних явищ і процесів; сформовані цільові установки на ідеї гуманістичної особисто-орієнтованої педагогіки; значно підвищився рівень сформованості комплексу науково-педагогічних умінь студентів; збагатився арсенал методів, форм та засобів педагогічної взаємодії з учнями; сформована потреба у самоосвіті, самовихованні, саморозвитку їх природних можливостей.

Висновки. Представлена компонентна структура змісту технології науково-дослідної діяльності, особистісно-професійного розвитку педагога дозволяє акцентувати увагу на збагачення особистісно-сислової сфери, відносин, переживань і усвідомленні цінностей педагогічної професії, розвитку педагогічних здібностей. На тлі етичних, інтелектуальних переживань, зіткнення різних думок, поглядів, позицій, загально педагогічних, науково-педагогічних і методичних знань, різноманітних варіантів вирішення професійно орієнтованих педагогічних задач і пізнавальних завдань, відбувається залучення студентів до аналізу, оцінювання і відбору особистісно значущого змісту педагогічної освіти.

Перспективи подальшого дослідження. Передбачено подальше дослідження професійної та науково-педагогічної підготовки майбутніх учителів у ситуації воєнного стану та відродження Української держави. Розробка інноваційних методів науково-педагогічного дослідження, методів, прийомів педагогічної підтримки студентів в умовах сучасних викликів, цифрового освітнього та наукового простору визначає проектування цілісного бачення об'єкта науково-педагогічного дослідження в системі основних показників, що характеризує його структуру; здійснення проєкції вихідної моделі у майбутнє з урахуванням прогнозованих чинників та відповідно до поставлених цілей і завдань; розробка прогностичних моделей досліджень, орієнтованих на миротворчі освітні та наукові процеси; вироблення наукових і методичних рекомендацій на основі аналізу і зіставлення прогностичних моделей.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Дубасенюк Олександра Антонівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Вступ. Висновки. Розділ 1, (редактор).**

Антонова Олена Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 3. Параграф 3.1, 3.2, 3.3.**

Вознюк Олександр Васильович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови з методиками викладання у дошкільній та початковій освіті Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 10.**

Ковальчук Валентина Антонівна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 6.**

Мірошніченко Олена Анатоліївна, доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 11. Параграфи 11.4, 11.5, 11.6.**

Мирончук Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 5.**

Мочедловска Аліцья, доктор наук про здоров'я, Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща. **Розділ 12.**

Павленко Віта Віталіївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 3. Параграф 3.1, 3.2, 3.3.**

Сидорчук Нінель Герандівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 4.**

Ягунов Василь Васильович, доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії наукового супроводження розроблення нормативів і стандартів з фізичної підготовки і спорту науково-дослідного центру проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту, Національний університет оборони України. **Розділ 2.**

Антонов Олексій Володимирович, кандидат філологічних наук, докторант, доцент кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання Навчально-наукового інституту іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 3. Параграфи 3.4., 3.5., 3.6.**

Бахмутова Лариса Миколаївна, доктор філософії у галузі психології, провідний науковий співробітник лабораторії вікової психофізіології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. **Розділ 11. Параграфи 11.1., 11.2., 11.3.**

Горбець Сергій Миколайович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій фізико-математичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка. **Розділ 8.**

Шарлович Зоя, кандидат педагогічних наук, ад'юнкт Міжнародної Академії прикладних наук в Ломжі, Республіка Польща. **Розділ 7.**

Шубіна Олена Павлівна, доктор філософії у галузі освіти, заступник директора з навчально-виховної роботи Житомирського міського центру науково-технічної творчості учнівської молоді. **Розділ 3. Параграф 3.1, 3.2, 3.3.**

Антонов Євгеній Володимирович, асистент кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій фізико-математичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, здобувач третього(освітньо-наукового) рівня вищої освіти. **Розділ 9.**

Наукове видання

Колектив авторів:

Дубасенюк Олександра Антонівна
Антонова Олена Євгенівна,
Вознюк Олександр Васильович,
Ковальчук Валентина Антонівна,
Мірошниченко Олена Анатоліївна,
Мирончук Наталія Миколаївна,
Мочедловська Аліцця,
Павленко Віта Віталіївна,
Сидорчук Нінель Герандівна,
Ягупов Василь Васильович,
Антонов Олексій Володимирович,
Бахмутова Лариса Миколаївна,
Горобець Сергій Миколайович,
Шарлович Зоя,
Шубіна Олена Павлівна,
Антонов Євгеній Володимирович

ДІЯЛЬНІСНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КОМПЕТЕНТНИХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Монографія

Комп'ютерна верстка і набір:
О. В. Вознюк
Дизайн обкладинки: С. М. Горобець

Надруковано з оригінал-макета авторів

Підписано до друку 27.05.24. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 45.8. Обл. вид. арк. 41,7. Наклад 300. Зам.05/4 .
Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
Свідоцтво продержавну реєстрацію:
серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.
електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua